

PRÒLEG

Korczak o el compromís amb l'infant

L'any 1979 va convertir-se, sota els auspicis de l'ONU, en l'Any Internacional de la Infància. Un títol i una commemoració que, com en altres temàtiques —l'any internacional del medi ambient, l'any de la dona, de l'educació viària, etc.—, sovint percebem amb una forta dosi d'escepticisme perquè els grans reptes que el nostre món contemporani té plantejats no es poden resoldre amb dedicatòries anuals. Tanmateix, aquestes iniciatives ajuden a accelerar la implantació de mesures que d'altra manera es desenvoluparien més lentament i, a més, creen estats d'opinió favorables a aquestes actuacions. Pocs dies abans de la redacció d'aquest pròleg, Jordi Cots, Adjunt al Síndic per als Infants del Síndic de Greuges de Catalunya, recordava en un Seminari a la Universitat de Vic sobre els Drets dels Infants que aquell Any Internacional va ajudar a intensificar els debats que desembocarien en la redacció de la Convenció sobre els Drets de l'Infant, adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides, deu anys més tard, el 1989.

La UNESCO aprofità l'avinentsa per dedicar també l'Any Internacional de la Infància a Janusz Korczak, pel fet que es complien

cent anys del naixement d'aquest metge i educador polonès. En conseqüència, patrocinà la publicació d'algunes de les obres més importants de Korczak i fomentà diverses activitats de divulgació de la seva vida i de les seves contribucions en favor de la infància. Així doncs, aquest Any Internacional va servir, també, per a reivindicar, de manera institucional i amb un abast de caràcter mundial, un educador que és, com diu Lawrence Kohlberg —la màxima autoritat mundial en desenvolupament moral—, el paradigma de l'educador moral; un metge pediatre la vida del qual és qualificada pel psiquiatra infantil Bruno Bettelheim com una de les històries més extraordinàries del nostre temps; un escriptor que havia estat guardonat el 1972, a títol pòstum, amb el Premi de la Pau del Llibre que anualment atorguen els llibreters alemanys; un pedagog que també és conegut com el «Pestalozzi de Varsòvia»; un autor traduït a una vintena llarga de llengües, i creador d'històries i personatges ben coneguts pels infants polonesos del primer terç del segle. I, per posar un darrer exemple, una personalitat de qui es guarda la memòria en els terrenys on s'aixecà el camp d'extermini de Treblinka. En una mena de jardí de pedres que duen gravats els noms de les nacionalitats del quasi un milió de víctimes que hi varen perdre la vida,¹ hi consta un únic nom propi individual, però amb un acompanyament ben significatiu: «Janusz Korczak (Henryk Goldszmit) i els infants.»

Qui és, doncs, Janusz Korczak? La breu relació d'aquestes mostres d'admiració i de respecte envers la seva personalitat i la seva obra no n'hauria de fer necessària la presentació. Malauradament, la figura d'aquest gran educador, que passa a formar part de la llista d'autors de la col·lecció *Textos Pedagògics*, és poc coneguda al nostre país a causa dels diversos avatars polítics, socials i culturals que la vella Europa ha sofert al llarg del segle xx.

1. Es calcula entre 750.000 i 900.000 víctimes.

Janusz Korczak és el pseudònim de Henryk Goldszmit, que va néixer l'any 1878 o 1879 a Varsòvia. Aquest dubte sobre la data de naixement és el resultat de l'oblit o la desídia del pare a l'hora d'inscriure'l al registre, un fet que ja assenyalava els desequilibris psicològics que l'afectarien progressivament i definitivament: moriria en un centre psiquiàtric. Tanmateix es tractava d'un advocat ben conegut a Varsòvia i membre d'una família del que podríem anomenar *intelligentsia* polonesa, burgesa i liberal. La mare era una persona culta procedent d'un entorn progressista, i un dels avis de Korczak havia estat un metge ben connectat amb la vida cultural i política del país. D'origen jueu, la família de Janusz Korczak i ell mateix se sentien compromesos amb la societat polonesa, que maldava per desfer-se del domini del tsar i per assolir la independència com a nació. Korczak no s'arreglera, doncs, en el tradicionalisme i en l'aïllament d'un sector de la població jueva, tot i patir directament les tensions interculturals que es produïen en aquella societat, sinó que entra a participar activament en els moviments culturals de Varsòvia que aspiraven a veure una Polònia independent on convisquessin harmònicament races, cultures i religions. Alguns dels escrits dels darrers dies de la seva vida mostren la tristesa i l'amargor davant d'aquest somni esdevingut per a ell impossible.

La malaltia mental del pare comportà problemes econòmics severs a tota la família. Els obligà a instal·lar-se en un sector més popular de la capital polonesa. De ben jove, Korczak començà a fer classes particulars per a pagar-se els estudis, cosa que continuà fent mentre va cursar la carrera de medicina, després de la mort del pare. Aquests canvis de status familiar li obriren els ulls respecte de les condicions de vida de la població i, en concret, dels infants. Les seves passejades futures amb un íntim amic, poeta i etnògraf, el portaren a conèixer i a escriure sobre la misèria de Varsòvia i els nens del carrer.

Justament l'escriptura començà a ocupar-li una bona part del temps. El 1898 es va presentar a un concurs literari que presidia el conegut pianista I. Paderewski (el qual, amb la independència de Polònia, esdevindria cap del govern i ministre d'afers estrangers). En aquell cas, sense que fos obligatori, féu servir el pseudònim de Janusz Korczak, que és el nom d'un heroi de ficció d'una novel·la d'un conegut escriptor polonès, amic de la família. L'obra que hi presentà va obtenir una menció honorífica. En els anys immediats, no va signar els escrits amb el pseudònim de Korczak i va continuar fent servir el nom veritable de Henryk Goldszmit, a més d'algun altre pseudònim. A partir de 1905, la majoria de narracions com a escriptor i els textos relacionats amb la seva activitat amb els infants, ja varen anar signats Janusz Korczak, el pseudònim que acabaria tenint més presència que el nom i cognom reals. Aquests els va continuar utilitzant només per a les monografies de caràcter mèdic en revistes professionals. En qualsevol cas, iniciava una triple activitat com a metge, educador i escriptor que va durar tota la vida. Als inicis, quan alguns dels seus amics li auguraven un gran futur com a escriptor i la possibilitat de deixar els estudis de medicina, Korczak assenyalava que el fet de ser metge no va impedir que Anton Txèkhov fos un gran escriptor i un gran «clínic que posava diagnòstics socials justos».²

El compromís amb la vida social i cultural a la Varsòvia de primers de segle el portà a connectar amb gent ben diversa, científics, artistes, militants socialistes, com J. W. Dawid, el primer psicòleg experimental polonès, E. Abramowski, sociòleg, H. Radlinska, historiadora de l'educació, W. Nalkowski, geògraf i educador... Korczak participa en les activitats acadèmiques d'una universitat polonesa itinerant i clandestina, i col·labora amb diferents societats que promouen actuacions en el camp pedagògic i cultural, com l'orga-

2. LIFTON, B. J. *Janusz Korczak. Le roi des enfants*. Vegeu la bibliografia.

nització d'una biblioteca també itinerant per a joves i treballadors. Va ser detingut per la policia tsarista. A la presó, durant tretze setmanes, es relacionà estretament amb L. Krzywicki, un dels principals activistes socialistes d'aquell temps.

També en l'etapa de formació com a metge va tenir l'oportunitat de fer curtes estades a altres capitals europees. De fet, Varsòvia, malgrat l'opressió de l'imperi del tsar, era una ciutat molt atenta al que succeïa a les altres grans capitals europees, «amb un gran dinamisme cultural orientat cap a París, Londres i Berlín, amb un refiat sentiment de ser part d'aquesta zona d'Europa».³ Són justament aquestes tres ciutats de què parla B. Geremek les que va conèixer Korczak, i on va fer pràctiques en hospitals i es posà al corrent dels últims avenços mèdics, especialment a París i Berlín, tal com ell mateix explica a *Com estimar l'infant*:

L'hospital berlinès i la literatura mèdica alemanya em van ensenyar a exercitar el pensament, lentament, sistemàticament, sobre el que ja sabem. París em va ensenyar a fer-me preguntes sobre el que encara no sabem... però que un dia sabrem. Berlín era una diada de treball amb les gestions i maldecaps de rutina. París era la festa d'un l'endemà carregat d'una potent esperança, de pressentiments i de triomfs inesperats. Era la força de voler, el dolor d'ignorar i la voluptuositat de cercar, el que em va donar París. De Berlín, em vaig endur l'art de la simplificació, l'enginy i l'ordre en els detalls més petits.

Arran d'una estada a Suïssa, a Lausanna i a Zurich, va entrar en contacte amb l'obra de Pestalozzi. A partir d'aquell moment l'educador suís esdevindria una figura de referència, sovint present en els textos i reflexions que Korczak escriu sobre la relació amb els infants en general, i especialment amb els orfes. Pestalozzi no era pas un pe-

3. *Bronislaw Geremek en diàlogo con J. C. Vidal*. Madrid: Mario Muchnik, 1997.

dagog estrany a la cultura polonesa. El fet que l'heroi polonès Thadeus Kosciuszko⁴ hagués passat, a començaments del segle XIX, per Yverdon, per tal de conèixer Pestalozzi i les seves renovadores propostes pedagògiques, ja havia obert un ampli corrent de proximitat entre el pedagog suís i les persones i grups que, dècades més tard, plantejaven una profunda reforma de l'educació polonesa. Korczak, prendrà Pestalozzi com a referent: en els llibres es pregunta què hauria fet Pestalozzi al seu lloc i s'ho pregunta quan un infant li planteja un repte difícil. Korczak i l'educador suís tenen en comú l'actuació individual per damunt de les idees hegemòniques de les respectives èpoques, la creença en el perfeccionament de l'infant gràcies a l'amor i també l'activitat com a escriptors a l'hora de divulgar les seves creences pedagògiques.

Ben aviat, Korczak participà com a educador en unes colònies per a nens pobres, fet extravagant i certament revolucionari en un país governat per la Rússia tsarista, però era una iniciativa que, a la vegada, el posava en sintonia amb altres educadors, metges i pedagogs que a tot Europa encetaven pràctiques similars per a millorar les condicions de vida dels infants del nou segle. Com se sap, és als mateixos anys que els Ajuntaments de Barcelona i de Palma de Mallorca comencen a organitzar colònies que, més endavant, rebrien l'impuls i la consistència pedagògica d'homes com Ainaud, Martorell, Vergés i d'altres.⁵ La insistència de Korczak en l'atenció als més desvalguts va començar a sobtar en els sectors acomodats de la societat varsoviaana però ja insinua futures decisions del jove metge; i tal com es pot llegir en les pàgines dedicades a les colònies de *Com*

4. Thadeusz Kosciuszko (1746 - 1817). Participa a la guerra de la independència nord-americana; lidera les revoltes dels polonesos contra Rússia a finals del segle XVIII i, finalment, exiliat a París, és també present en la Revolució Francesa.

5. Vegeu els articles de Pere Soler i Joan Soler al volum *Pere Vergés. Una educació per a la ciutadania*. Barcelona: Edicions 62, 1997.

estimar l'infant, Korczak remarca la importància que aquestes varen tenir en les seves concepcions educatives, d'entre les quals cal destacar la importància que dóna a l'actuació específica en funció del context i als criteris propis de cada educador, per damunt de teories i idees preconcebudes:

Dec molt a les colònies de vacances. És allí que vaig trobar una col·lectivitat d'infants; és allí que vaig aprendre, gràcies només als meus esforços, l'abecedari de la pràctica educativa.

Cal fer notar també que les colònies d'infants es feien per separat segons creences o cultures: per un costat, colònies per a infants jueus, per un altre, colònies per a infants catòlics. En canvi, eren mixtes, hi havia nois i noies. Va participar com a educador tant en colònies per a infants jueus com per a catòlics. De l'experiència en va publicar dos relats plens d'humor: *Joski, Mozski i Srule* (1910) referida a unes colònies amb infants jueus i *Joski, Jaski i Franki* (1911) sobre unes per a infants catòlics. La crònica de les seves primeres hores a les colònies és un exemple de la seva autoanàlisi constant, directa, i de la seva voluntat d'explicar els errors que es cometien, començant per ell mateix, en el tracte amb els infants: «... l'endemà, durant una passejada pel bosc, vaig parlar per primera vegada, no als infants, sinó amb els infants.»

L'activitat com a educador en les colònies, l'experiència amb els nens del carrer de Varsòvia i la pertinença a l'associació «Ajuda als orfes», una associació que intentava millorar la dramàtica situació dels hospicis per a nens jueus abandonats, el varen anar decantant progressivament cap una pràctica pedagògica dirigida als infants més necessitats i abandonà una situació òptima d'escriptor cada cop més reconegut i de metge «de moda» de la societat benestant de Varsòvia. Efectivament, el 1912, deixà definitivament la tasca de metge d'hospital, així com el seu despatx i els clients privats, i es

posà a dirigir un orfenat, la «Casa de l'Orfe», que es construïa des de feia tres anys sota els seus criteris, situat al carrer Krochmalna de Varsòvia, justament el mateix carrer on va viure Isaac B. Singer, l'escriptor i Premi Nobel que, a l'obra *A la llar d'un rabí* descriu la seva infantesa al voltant d'aquell barri i d'aquella comunitat.⁶

El trànsit de la medicina a l'educació, que manifesta l'íntima relació entre la cura i l'educació de l'infant, és ben pròpia d'una època en què es posen les bases d'una nova pediatria, una nova pedagogia i una nova psicologia infantil. És el procés seguit, amb les característiques pròpies de cadascú, per la doctora Maria Montessori, pels metges Decroly i Claparède, pels catalans Mira, Moragas i per altres personalitats rellevants en la configuració d'una nova pedagogia, i que provenen del camp de la medicina. Per a Korczak, el desplaçament cap a l'educació dels infants no és un abandonament de la medicina, sino una conseqüència lògica:

En abandonar l'hospital per anar a l'internat, no vaig pas traïr la medicina. És equivocadament que alguns ho han pretès. Al cap de vuit anys de pràctica hospitalària, vaig comprendre que el que ens queda per conèixer de l'infant, a part dels problemes que depenen del pur atzar com un accident d'automòbil o un clau empassat, exigiria una observació clínica quotidiana. Vaig comprendre que no és pas en ocasió d'una malaltia-catàstrofe que podrem arribar-hi sinó observant l'infant en els períodes clars de la seva vida.

A partir d'aquell moment, aquesta va ser la principalíssima activitat de Korczak a la qual va dedicar tots els seus esforços, fins a la mort i la desaparició de l'orfenat el 1942. En comptades ocasions va deixar l'orfenat per períodes llargs: un parell de viatges a Palestina i, forçat per les circumstàncies, quan va ser mobilitzat a la Primera

6. SINGER, I. B. *A la llar d'un rabí*. Barcelona: Edicions 62, 1993. (MOLU, 77).

Guerra Mundial (1914-1917) i a la Guerra russo-polonesa de 1919. Tot i ser l'orfenat el centre neuràlgic de la seva activitat, aquest fet no l'impedí d'intervenir en nombroses i interessants iniciatives pedagògiques que més endavant comentarem breument.

Val a dir que tota la tasca de Korczak al front de la «Casa de l'Orfe» va ser compartida per la seva col·laboradora Stefa Wilczynska; ella va dirigir l'orfenat en aquests breus períodes en què Korczak va ser fora del centre i es va mantenir fins al final també al capdavant del centre amb Korczak i els orfes. És just, doncs, reivindicar la figura d'aquesta educadora. No consta, seguint els biògrafs de Korczak, que la intensíssima relació entre les dues persones en la conducció de l'orfenat i dels infants, significués una vida en comú, o de parella. De fet, Korczak va assumir, i ho va manifestar als seus amics i també per escrit, la voluntat de dedicar-se de manera exclusiva a l'educació dels infants abandonats. Josep M. Carandell escrivia, arran de la mort de la pedagoga Carme Serrallonga, que va ser una mestra extraordinària i que potser per això no es va casar mai, per vessar afecte i ciència a «plenes mans». ⁷ Aquesta apreciació, simbòlica si es vol, podria ajustar-se perfectament a Janusz Korczak. També és conegut que la mort per demència del pare, el va afectar profundament de manera que va decidir no tenir descendència; el protagonisme que en el primer terç de segle van adquirir les qüestions vinculades a les lleis de l'herència van portar Korczak a tractar d'evitar qualsevol possibilitat d'una transmissió d'alguna malaltia mental heretada que, en aquells moments, es plantejava com a molt factible.

Tot i la singularitat del seu tarannà i la seva voluntat radical de treballar amb una dedicació absoluta a l'orfenat, cal ubicar la seva actuació i els seus escrits en un context, el dels anys vint i trenta, de gran activisme, propi d'un país que ha assolit la independència i que es reconstrueix després d'una guerra. Es tracta d'un període de

7. CARANDELL, J. M. «Nuestra Carme». *El País*, 2 de desembre de 1997.

gran ebullició intel·lectual i cultural que ha estat «llegit» històricament en funció de l'evolució soferta per aquell país i aquella part d'Europa.

La Polònia del període d'entreguerres ha estat sotmesa a anàlisis molt diferents. Durant anys la historiografia i la propaganda oficials del règim comunista van emetre judicis molt negatius sobre aquesta època. Al mateix temps, altres veus hi projectaven la imatge del paradís perdut. La imatge intel·lectual d'aquest període ha seguit uns contorns ideològics: el comunisme va crear la llegenda negra de la Polònia d'entreguerres; els anys vuitanta, a l'època de *Solidarnosc*, s'elaborava la llegenda rosa. La mirada intel·lectual ha de rebutjar llegendes i estereotips.⁸

D'altra banda, és prou coneguda l'efervescència que en el camp pedagògic es produeix a tot Europa en la mateixa època: una dura contradicció aquesta d'un món i un segle que posen en joc els seus millors homes i dones en obrir nous horitzons per a l'educació i el benestar dels infants justament en un període anomenat d'entreguerres. Hom ha fet notar que la trajectòria de Korczak, dedicat a l'estimació i al respecte envers els infants, transcorre enmig de quatre guerres: la guerra russo-japonesa de 1905, en què va haver d'anar al front com a oficial mèdic de l'exèrcit rus; la Primera Guerra Mundial (1914-1917), en la qual va intervenir en les mateixes condicions que l'anterior, la Guerra russo-polonesa de 1919, en què ja formà part dels serveis mèdics però com a oficial polonès, i, finalment, la Segona Guerra Mundial (1939-1945), de la qual fou víctima.

En qualsevol cas, tot i les crítiques punyents al funcionament de la institució escolar del seu país, l'activitat educadora de Korczak no pot considerar-se un cas completament a part; al contrari, tot i ocupar un espai singularíssim, forma part de l'ampli moviment de transformació de l'educació a Polònia; el mateix Adolphe Ferrière,

8. *Bronislaw Geremek en diàleg con J. C. Vidal*, p. 23.

el principal divulgador de l'Escola Nova, va quedar impressionat pels avenços que es veien en aquell país en una visita que hi realitzà. El magnífic diccionari *Labor de Pedagogia* (editat a Barcelona el 1931) parla de l'escola de Polònia en aquests termes:

Caracteritza la jove escola polonesa, la falta de rutina i de rigidesa i l'acceptació dels més moderns avenços de la didàctica. El magisteri de l'ensenyament primari manté, mitjançant els seus organismes, un contacte actiu amb els seus homòlegs a l'estranger, pren part activa en les reunions internacionals i demostra un gran interès per totes les qüestions que han sorgit els últims anys en el terreny de la pedagogia primària.⁹

S'estava fent un gran esforç de renovació per tal de corregir els defectes d'aquella escola que Korczak havia denunciat anys abans amb tanta vehemència. Tanmateix, l'accent korczakià és posat fonamentalment en la infància abandonada, en l'orfenat, i no en l'escola. Però, com hem dit, va crear i participar en moltes altres iniciatives. Les més estretament relacionades amb l'orfenat són la creació d'un centre de colònies estable per als orfes del seu i d'altres centres, així com l'adquisició d'uns terrenys adjacents a l'orfenat per a convertir-los en horts per a conrear i per a preparar professionalment els joves més grans de la «Casa de l'Orfe». Paral·lelament, feia d'assessor d'un orfenat per a infants catòlics que dirigia Maryna Falska a Varsòvia. Korczak havia conegut aquesta pedagoga a Kíev (Ucraïna) en un període de permís durant la Primera Guerra Mundial, i l'havia ajudada en la gestió d'un centre per a infants polonesos que fugien de la guerra. Més endavant, Korczak orientà el funcionament d'aquell orfenat per a infants catòlics anomenat «La nostra Casa» en base als principis del seu propi orfenat. La col·laboració

9. Entrada «Polònia». *Diccionario de Pedagogía Labor*. Barcelona: Labor, 1936.

entre els dos educadors, Korczak i Falska, va tenir una llarga durada. També és interessant de remarcar la seva actuació com a formador a la Universitat en cursos per a mestres i educadores d'escola bressol. És coneguda la primera classe en un d'aquests cursos en què s'hi presentà amb un dels seus petits orfes. El posà en un aparell de raigs x i els assistents veieren com batejava el cor d'aquella criatura. «Sempre que interpel·leu un infant, recordeu aquesta imatge», va dir Korczak a l'auditori.

La preocupació per donar veu a la infància, per trobar sistemes per tal que els nois i noies poguessin expressar públicament les seves maneres de veure les coses i el món, i que poguessin proposar les necessàries reformes per a ser tinguts en compte, el va portar a impulsar una important experiència socioeducativa, que ja situa Korczak en un lloc destacat de l'educació del segle vint. Es tracta de la publicació *Maly Przegląd* o *Petita revista*, que és considerada la primera publicació periòdica del món escrita, redactada i feta exclusivament pels infants. Es repartia conjuntament amb un diari de caràcter general, i es calcula que va arribar a tenir una xarxa de fins a dos mil joves corresponsals a tot Polònia. Es publicà a partir de 1926 fins a la invasió nazi.¹⁰

Hi ha una altra aportació important relacionada amb els mitjans de comunicació: les xerrades per ràdio que va fer de 1934 a 1936. Anteriorment ja havia escrit articles sobre l'ús educatiu dels mitjans de comunicació, com «Gazetce Szkolnej» («El diari escolar») o «Kino-Radio-Program dla Dzieci» («El cinema, la radio, programa per als infants»), que demostren el seu interès per aquestes tecnologies i les seves possibilitats pedagògiques. A la ràdio va començar explicant petites històries, fins que obertament es va establir un consultori pediàtric i pedagògic en què, a partir de les cartes dels oients

10. TOMKIEWICZ; MAFFIOLI. «Janusz Korczak. Un home que visqué i morí pels infants». Vegeu la bibliografia.

o a partir d'aquelles mateixes petites històries, donava a conèixer les seves idees sobre l'educació dels infants. Les «Petites converses amb el Vell Doctor», tal com s'anomenaven aquestes emissions radiofòniques, van tenir un gran ressò i un amplíssim seguiment. La nombrosa correspondència que rebia i les respostes que donava, el portaren a escriure el llibre *Pedagogia amb humor*, que ja havia anat publicant fragmentadament en forma d'articles de revista. El 1936, però, l'augment de l'antisemitisme portà els responsables de la ràdio a suspendre el programa de Korczak per la seva condició de jueu. Els mateixos dies, i per motius ben diferents relacionats amb divergències de caràcter pedagògic, trenca la col·laboració amb Maryna Falska. Tot plegat el porta a considerar seriosament la possibilitat d'emigrar a Palestina, on havia anat ja en dues ocasions. En el primer viatge havia quedat força impressionat de l'experiència educativa dels kibbutz; el seu entusiasme no és tan clar en el segon viatge; en qualsevol cas, decideix de romandre a Polònia. Va poder tornar a la ràdio el 1938 amb un cicle anomenat «Converses amb un amic», en què tractà diferents problemàtiques com la soledat en les diferents etapes de la vida (infància, joventut i vellesa). Col·laborà amb aquest mitjà de comunicació fins a 1939: la darrera intervenció radiofònica coneguda, la va fer servir per a encoratjar els conciutadans de Varsòvia a la resistència davant la invasió de l'exèrcit hitlerià. Un cop ocupada la capital i tot el país, es va obligar la població jueva a deixar els habitatges i se'ls confinà en un sector tancat de la ciutat convertit en un ghetto, el ghetto de Varsòvia. Un procés que es reproduí a la majoria de ciutats ocupades per l'exèrcit nazi. En conseqüència, Korczak i tot l'orfenat van haver de deixar l'edifici del carrer Krochmalna i instal·lar-se dins del ghetto en un edifici més petit i amb menys condicions. I en un segon moment, a mesura que les autoritats nazis van anar reduint el territori del ghetto, van haver d'acomodar-se en un altre local més precari. Com a tret que dibuixa una mica més el personatge, val a dir que, tot i el declarat paci-

fisme, l'endemà mateix de l'ocupació va posar-se l'uniforme de l'exercit polonès —que havia fet servir en tant que oficial mèdic a la guerra russo-polonesa— com a declaració d'intencions de les seves creences. En cap moment tampoc no va acceptar de posar se el braçalet distintiu que havien de portar obligatòriament tots els jueus a dintre del ghetto. Això li costà una detenció que semblava fatal; però al cap d'uns quants dies el deixaren anar, previ pagament d'un rescat. Ja sigui perquè no deixava de ser una personalitat coneguda, per la protecció que rebia fins als límits del possible per part de l'autoritat jueva encarregada de la gestió del ghetto o, també, per la seva excentricitat, el cas és que va sobreviure mantenint aquesta actitud fins a la deportació definitiva als camps d'extermini.

Korczak va anar orientant els infants de la «Casa de l'Orfe» enmig d'aquell procés de destrucció. L'actuació més significativa en aquest sentit va ser la representació de l'obra de teatre *El carter del rei*, de Rabindranath Tagore, pels nois i noies de l'orfenat. Aquest fet exemplifica la coneixença per part de Korczak de molts dels autors importants en el camp de la literatura i de la pedagogia internacionals; cal recordar que Tagore, a banda de l'activitat literària, va ser el fundador el 1901 d'un centre educatiu a l'Índia, l'escola Santiniketan, i promotor d'altres iniciatives pedagògiques. També se sap que a la biblioteca de l'orfenat hi havia les obres de Tolstoi i, en concret, els escrits del gran autor rus dedicats a la seva escola, Iasnaia Poliana. Al *carter del rei* —que, d'altra banda, estava prohibit per les autoritats nazis— s'expliquen les darreres hores d'un infant molt malalt l'esperança màxima del qual es que el Rei el vagi a visitar. L'obra, que acaba amb la plàcida mort del jove protagonista que sap que finalment el rei el visitarà, li va servir a Korczak per a començar a preparar els seus infants per a un viatge sense retorn, quan pel ghetto ja començaven a circular notícies confuses sobre les destinacions dels trens que buidaven progressivament les diferents ciutats poloneses.

Korczak va procurar que l'orfenat mantingués l'activitat de la manera més digna possible en les condicions més terribles. A banda de la recerca d'aliment, bona part de l'activitat diària era la recollida del nombre cada vegada més elevat d'infants que quedaven abandonats als carrers del ghetto, a mesura que s'eliminaven progressivament els habitants. Durant el període del ghetto ja hi va haver diversos intents de treure Korczak clandestinament pels conductes que la resistència o els contrabandistes establien entre el ghetto i la resta de la ciutat de Varsòvia. Les diverses temptatives dels amics del Dr. Korczak residents fora de les parets del ghetto (I. Newerly o M. Falska, entre d'altres) van topar sempre amb la negativa de Korczak a deixar l'orfenat. Sempre va rebutjar la possibilitat d'abandonar els orfes, fins i tot en els darrers moments. I així, quan les autoritats nazis van donar l'ordre d'evacuar el ghetto, una corrua de quasi dos-cents infants es va posar en marxa, precedits pel Vell Doctor, per Stefa Wilczynska i per la resta de col·laboradors. Un testimoni dels fets, N. Remba,¹¹ explica que Korczak portava un grup i Stefa un altre; anaven en files de quatre i amb un ordre que contrastava amb el caos propi d'una situació en què es calcula que cada dia eren traslladats als camps prop de deu mil persones. Al davant dels dos grups, un dels nois més grans portava una banderola verda, que era la bandera del personatge d'un dels contes de Korczak, el Rei Matias, i al mateix temps estendard de l'orfenat. Korczak portava dos del orfes més petits, un a cada mà. Així van pujar als vagons de bestiar que els conduïrien a les cambres de gas de Treblinka. Un camp d'extermini dirigit pel Dr. Eberl, un metge: heus ací altre cop les terribles paradoxes del «segle dels nens».

La decidida voluntat d'acompanyar els orfes fins a les últimes conseqüències és certament un fet cabdal que assenyalava el compromís absolut de Korczak amb la infància i és l'episodi que ha donat a

11. LIFTON, B. J. *Janusz Korczak. Le roi des enfants.*

conèixer la figura d'aquest educador polonès. Però tot i el caràcter extraordinari, no seria just tampoc de reduir la visió de Janusz Korczak a una única acció de tota una vida dedicada als infants desvalguts i que és una mostra de la seva coherència. Misha Wrolewski, una de les últimes persones supervivents que van veure amb vida Janusz Korczak, ho explica així a B. J. Lifton, l'autora de la completíssima biografia ja citada:

Sabeu? Hom dóna molta importància a aquesta última decisió de Korczak, d'agafar el tren amb els infants. Però ell va construir tota la seva vida en base a decisions morals. La decisió d'esdevenir metge d'infants. La decisió de deixar la carrera de medicina i la carrera d'escriptor per a ocupar-se dels orfes pobres; la decisió de viure al ghetto amb els orfes jueus. I també aquesta darrera decisió d'anar a Treblinka amb els infants. Era la seva natura. Era així. I no hauria entès per què avui fem tant cas d'aquest fet.¹²

El seu compromís radical amb els infants és mereixedor de ser conegut, especialment pels mestres i educadors d'avui i de demà; però la seva inclusió en una col·lecció dedicada als grans noms de l'educació de tots els temps no es justifica per aquest fet, sinó pel conjunt de la seva obra —la que coneixem pels testimonis i l'obra escrita que deixà— que se situa a l'alçada de molts altres contemporanis seus, més coneguts i divulgats.

* * *

Korczak va escriure constantment, quasi compulsivament, aprofitant el poc temps, habitualment nocturn, que la tasca de dirigir l'orfenat li permetia. Un temps per a escriure que també va anar disminuint a mesura que les circumstàncies es van anar fent més difi-

12. LIFTON, B. J. *Janusz Korczak. Le roi des enfants.*

cils. Però no va deixar mai de fer-ho i, en aquest sentit, forma part del selecte grup de personalitats de l'educació i la pedagogia que han escrit d'una manera significativa i que trenquen l'associació que es fa de l'educador com a persona poc donada a l'escriptura. La seva obra es desplega en nombrosos articles, alguns desapareguts, i en narracions, obres teatrals, reflexions, diaris, etc. S'han comptabilitzat més de noranta articles escrits per Korczak i publicats en polonès, alemany, esperanto, jiddisch, entre altres llengües, i apareguts en revistes de característiques molt diverses: de divulgació, de crítica mèdica, satíriques, d'estudis socials, pedagògiques, etc.

L'obra escrita de Korczak és difícil d'ubicar des del punt de vista dels gèneres; d'una banda, les novel·les, contes i peces teatrals incorporen reflexions pedagògiques, denúncia social, comentaris de caràcter reformista; de l'altra, els, podríem dir, assaigs pedagògics i mèdics, incorporen elements poètics i intenció literària. La frontera entre unes obres i unes altres és ben imprecisa i és aquest un dels motius que el converteixen en un autor difícil de classificar. Abans de passar a comentar les dues obres d'aquest volum, *Com estimar l'infant* i *El dret de l'infant al respecte*, descriurem breument algunes de les seves obres més significatives que destaquen dintre d'una considerable producció escrita.

D'entrada, hi trobem els contes per a infants. De la mateixa manera que els contorns de la literatura infantil ja són difícils de definir, encara més en el cas de Korczak en què, com acabem de dir, no hi ha gens de distància entre la tasca d'escriptor de contes i la d'autor de textos educatius. Les històries per a infants i joves segueixen el mateix fil que orienta la seva vida com a educador. De les narracions per a infants i joves, les més conegudes són *El Rei Matias* (amb la segona part, *El Rei Matias en una illa deserta*) i *Kaitus el mag*. Se'ns hi expliquen les peripècies de dos infants que adquireixen unes condicions i uns poders singulars, —l'un, rei, l'altre, mag— que els permet de confrontar la realitat de la infància amb la dels

adults des d'una posició a cavall dels dos mons. Les incongruències d'una societat que no acull correctament els més menuts, l'estupefacció dels infants davant el comportament hipòcrita de molts adults que no actuen com ells mateixos diuen que s'ha d'actuar, la incomunicació entre les persones, són aspectes que queden ben descrits en aquestes narracions, que no per això perden el caràcter divertit, plenes d'humor, d'aventures, de tendresa i d'originalitat. Són també, en un cert sentit, novel·les d'iniciació perquè tracten de les dificultats de la gent jove per trobar el seu lloc en una societat organitzada d'una manera no sempre justa, i són novel·les amb una voluntat pedagògica, que trasllueixen la reivindicació de l'autor, en tant que reformista radical, d'uns entorns més justos per a tothom i especialment per als infants. I és per boca d'aquests que el novel·lista planteja la necessitat de canvis. Com va escriure Kafka, «no hi ha ningú que vulgui introduir tantes reformes com els nens», i això és el que intenta el nen Matias que s'ha convertit en rei i que fracassarà en aquest afany reformista. Per algun comentari que fa el mateix Korczak, sabem que els fragments que anava escrivint els llegia als infants de l'orfenat per tal que li donessin el seu parer. *El Rei Matias* va assolir un èxit notable al seu país i el protagonista va esdevenir un personatge ben popular entre els infants polonesos durant els anys trenta. Es tracta d'una obra que ha estat traduïda a una vintena llargues de llengües.

Entre les aventures del *Rei Matias* i les peripècies de *Kaitus el mag*, Korczak va publicar, el 1924, una altra novel·la dirigida tant als infants com als adults: *Quan tornaré a ser petit*. Amb una marcada voluntat pedagògica, ens trobem amb una faula moral que insisteix a analitzar la condició d'adult i la d'infant a partir de la possibilitat imaginària d'un mestre que esdevé altre cop infant i pot viure en els mateixos entorns en què es belluga habitualment —el carrer, l'aula i el pati escolars...—, però vistos des de la perspectiva de l'infant i sense perdre la consciència de la seva vida anterior com a

adult. Aquest intercanvi de rols que permet de denunciar molts aspectes d'un món pensat només per als adults és, tanmateix, molt respectuós amb totes les persones ja siguin grans o petites. Les crítiques a la institució escolar, per exemple, van acompanyades d'un to de comprensió i de compassió davant la difícil tasca del mestre, tot apuntant els danys que pateix la professió, això que ara anomenem «estrès docent»:

molta gent escriu llibres sobre l'escola i cada vegada es descobreix alguna cosa nova per tal que els infants i els mestres estiguin millor. Perquè vosaltres, els infants, acabareu l'escola i us n'anireu; nosaltres, els mestres, ens hi quedarem per sempre. I això els sorprendrà, perquè mai no se'ls va ocórrer de pensar que els mestres també van a l'escola i passen, com els alumnes, moltes hores a classe. Després parlarem del que cadascú voldria canviar. Jo els explicaré que els mestres emmalalteixen amb freqüència de la gola i dels nervis.

De les obres més conegudes de Korczak que tenen un perfil menys pedagògic, es poden destacar *La glòria*, *El Senat des Folls*, (una obra de teatre representada per primera vegada a Varsòvia l'any 1929 amb un gran èxit), *Sol amb Déu*. *Pregàries dels qui no pregunten mai* i *Moisès, el benjamí de la biblia*. Especialment en aquestes dues darreres, hi apareix un Korczak més transcendent, espiritual i filosòfic. Hi ha molt humor en l'obra d'aquest home pessimista, com escriu S. Tomkiewicz, però al costat d'aquest humor hi trobem també dosis importants de tristesa, de desassossec, de «pensaments inquietants», en paraules del mateix Korczak. Això el diferencia, a parer de Pierre Furter, de molts dels autors de la constel·lació de personalitats que anomenem «Escola Nova» i que, en general, manifesten un notable optimisme.

No podem deixar de citar en el conjunt d'escrits de Korczak la seva darrera obra, *El diari del ghetto*. Es tracta de les reflexions que va escriure des del maig de 1942 fins a l'agost del mateix any en què va

ser conduït a Treblinka amb els seus col·laboradors i els infants. Gràcies a l'actuació de persones properes a Korczak, el document va poder ser salvat de la destrucció del ghetto i va estar amagat durant els darrers anys de la guerra fins que I. Newerly, amic de Korczak i principal responsable que ara se'n puguin conèixer algunes de les obres i vicissituds a dins del ghetto de Varsòvia, el va editar per primera vegada l'any 1958. Aquest dietari de Korczak no es tant una crònica del dramàtic dia a dia al ghetto de Varsòvia a l'estil d'altres diaris que es coneixen sobre aquells fets (els de Ringelblum, Czerniakow, etc.),¹³ sinó que, amb un to de més introspecció, continua plantejant les seves idees al voltant de la comprensió de l'infant i sobre la seva educació. De tota manera, hom es pot fer idea de la duresa de la vida del ghetto i, especialment per a una persona que protegia i educava centenars d'infants, tot intentant mantenir una atmosfera de serenitat a dins de l'orfenat. Al mateix temps, Korczak escriu en termes de balanç vital, parlant des de la vellesa, amb reflexions de caràcter autobiogràfic pròpies d'una persona que veu pròxim el final de la vida. Unes reflexions ombrívoles i transcendents que retraten un home malalt i cansat davant la força de la guerra i la puixança del que ell anomena l'*homo rapax*. A banda de la impressió per les circumstàncies en què fou escrit i de les interessants reflexions filosòfiques i pedagògiques que conté, el llibre permet d'intuir i percebre alguns trets de la personalitat de Janusz Korczak.

* * *

Les obres que ara apareixen per primera vegada en català poden considerar-se les més importants des del punt de vista pedagògic. La

13. Una síntesi dels diferents diaris i fets del ghetto es va publicar en català a l'editorial Nova Terra el 1965: KRAKOWSKY, A. *Com gossos abandonats (Crònica de Varsòvia 1939-1943)*.

més extensa i que obre el present volum, *Com estimar l'infant*, fou publicada per primera vegada en dues parts el 1919 i el 1920. Va ser escrita, amb l'ajuda d'un assistent, durant la Primera Guerra Mundial, al front, on Korczak havia estat enviat com a metge i cap de sala d'un hospital de campanya ucraïnès. El llibre es publicà el mateix any que Eglantyne Jebb, l'autora del text de la Declaració dels Drets de l'Infant, fundava la «Save the Children Fund». És un indicador més dels avenços que s'estaven produint en aquells moments en la consideració de la infància. A *Com estimar l'infant* es pot comprovar l'atenció que Korczak manté envers tot allò que passa al món en relació a la infància: Freud, Tolstoi, l'escoltisme, les novel·les de Colette... Però no s'adscriu a cap corrent de pensament concret: en pren nota, hi dialoga, però segueix radicalment aquest *hic et nunc* pedagògic: actuació i reflexió a partir de l'observació de l'infant i de l'intercanvi entre aquest i l'educador. L'aparició d'aquesta obra va tenir un gran ressò i, com a exemple d'aquest fet cal consignar la ràpida traducció al rus per part de la reconeguda pedagoga —i esposa de Lenin— N. K. Krupskaia.

Estem davant d'un poema pedagògic, que a la vegada conté consells pediàtrics i també una descripció del funcionament d'una institució educativa com és un orfenat. Efectivament, el llibre tracta de l'infant en diferents contextos educatius: la família, l'internat, les colònies de vacances i l'orfenat. En termes de dimensions i d'importància, diríem que una gran primera part està dedicada a l'infant en la família i és en aquest sentit que parlem de text pediàtric. S'hi poden llegir unes interessantíssimes aportacions relacionades amb la necessitat de conèixer l'infant i és una crida, especialment a les mares, a confiar més en els propis criteris i observacions davant les incidències (malalties, comportaments...) que un petit infant manifesta. El respecte a la infantesa com a element central de l'obra korczakiana es manifesta a cada moment en una escriptura que combina comentaris sobre qüestions específiques de caràcter pedagògic amb

fragments de reflexió més general plens d'eloqüència. Al costat del pedagogpoeta, hi ha el pediatra social que reclama balances gratuïtes per a totes les mares.

Potser l'únic escull important a l'hora de llegir aquestes primeres pàgines amb els ulls d'avui, és la confiança que tenia en les teories de l'herència i l'eugenesi, en l'ús de la ciència per a millorar l'espècie humana i per a evitar les malformacions, les deficiències i les malalties hereditàries. Molts pensadors i educadors del primer terç de segle van creure de bona fe en aquestes possibilitats. Poc podia imaginar Janusz Korczak que ell mateix seria una de les víctimes d'un extermini organitzat sobre el pretext científic de la supremacia d'una raça per damunt de les altres. A banda d'aquesta qüestió, les pàgines dedicades a l'infant en la família estan plenes d'idees ben vigents. Entre altres coses, Korczak ens parla de la necessitat de no considerar les etapes evolutives en un sentit massa estricte; analitza la situació de la infància i la maternitat en el medi rural; assenyala les millores en l'atenció a la infància gràcies, per exemple, a la moda, és a dir, gràcies a formes de vestir més adequades a la vida infantil; a la vegada, però, alerta sobre el perill d'utilitzar el pretext de la cura de l'infant per a finalitats mercantils, és a dir, per a vendre innecessàriament determinats productes.

Així com en l'apartat de «L'infant en la família» hi és molt present el pediatra Korczak, a la resta de capítols, dedicats a l'internat, a les colònies i a l'orfenat, qui parla és, per damunt de tot, l'educador. És en aquesta segona part on podem veure una síntesi de tot el conjunt de l'obra de Korczak, el qual ofereix com a principal aportació a l'educació contemporània un tipus de pedagogia institucional que supera les experiències d'autogovern d'algunes escoles europees i nord-americanes ja conegudes de finals del segle XIX i primers del XX i que prefigura algunes de les idees que marcaran l'atenció a la infància institucionalitzada, dècades més tard. Estem davant d'una pedagogia constitucional que intenta conciliar l'establiment d'una vida col·lec-

tiva justa al si d'una determinada institució, en aquest cas, un internat, amb el respecte i la comprensió davant les actituds impulsives, heterogènies i discontinües de cadascun dels infants que viuen en aquests centres. Korczak estableix una pedagogia de la llei i una pedagogia de l'estímul i del perdó en les quals hi tenen molt a veure, de ben segur, els seus orígens jueus. Autonomia i responsabilitat, elements cabdals de tota acció educativa, són també els eixos vertebradors de la teoria i la pràctica korczakianes, als quals cal afegir la creació d'una atmosfera càlida i positiva, sobretot pensant en els infants orfes i abandonats. El llibre és prou explícit respecte de les iniciatives que el mateix Korczak posa en marxa i dels problemes, conflictes i errors que es produeixen. El nostre autor escriu honestament, d'una manera molt directa, diarística, explicant els incidents, els pros i els contres, els retrocessos, sense voler exposar un pla perfecte. Perquè tot plegat depèn de les interaccions entre l'infant i l'adult, que no són mai idèntiques ni generalitzables; ací entra en acció un altre aspecte central en l'obra de Korczak, que és el de l'autoanàlisi de l'educador: no és possible d'afrontar el comportament de l'infant sense jutjar la pròpia actuació de l'educador; en aquest terreny l'obra korczakiana s'acosta a aportacions més recents sobre la pedagogia i la intervenció terapèutica. En la mateixa línia, Korczak es manifesta molt escèptic davant d'una tecnologia pedagògica de caràcter universal. Cada context relacional és singular i irrepetible i convé que sigui analitzat en el moment oportú:

De dificultats, tothom en coneix, i existeixen diverses maneres de superar-les. Només que els mètodes no seran pas sempre d'una exactitud matemàtica. Perquè la vida no és pas un recull de problemes d'aritmètica on només hi ha una solució i dues maneres de trobar-la.

Korczak proposa una mena de contracte social entre adults i infants, en paraules d'Halina Semenovicz, que és possible gràcies a un

gran esforç d'autoeducació. Aquesta autoeducació és possible amb l'ajuda d'estratègies com les que es posen en funcionament a l'orfenat: un parlament, un tribunal, un calendari, una bústia, la cartellera, el diari. Sistemes que ara són habituals en moltes institucions educatives i que, segons Korczak, poden afavorir una acció pedagògica més profunda, però mai no poden substituir l'educador. Perquè l'infant pot assumir responsabilitats, però sempre des de la comprensió i l'ajuda de l'adult:

És totalment falsa aquesta imatge que ens representa l'infant com un anarquista nat o un ésser tan exigent com venal. L'infant té el sentit del deure, respecta l'ordre i no defuig les responsabilitats per poc que tinguem el seny de no imposar-les-hi per força i que no ultrapassin les seves forces. Vol trobar en nosaltres comprensió per a les dificultats i indulgència per als errors eventuals.

Les darreres pàgines d'aquest primer llibre poden sorprendre per l'estructuració tan prolixa de normes i per la graduació tan detallada d'infraaccions i, a la vegada, de perdons; però hom ha de tenir en compte també les característiques institucionals d'un internat on no hi ha càstigs, però una gran organització assumida per tots. Pel que fa als estudis, Korczak va procurar que, en la mesura que fos possible, els orfes assistissin a les escoles ordinàries més properes del barri. Així mateix, se sap que tenia a dins de l'orfenat una petita estructura de formació per als educadors que anaven al centre a aprendre les formes de treballar del Doctor Korczak. El 1933, Korczak va publicar, en el volum de celebració del 25è aniversari de l'«Associació d'Ajuda als Orfes», el reglament de la «Casa de l'Orfe», on s'estableixen els drets i els deures que regien a l'orfenat i que era el resultat d'aquesta dinàmica d'autoregulació que havia posat en marxa anys abans; una autogestió que es fonamenta en aquella profunda comprensió per l'infant que, en qualsevol cas, no implica

la inhibició educadora ni l'acceptació acrítica de les actuacions de l'infant:

Llavors, hem de permetre a l'infant de fer tot el que vol? Mai de la vida: correriem el perill de transformar un esclau que s'avorria en un tirà que s'avorreix. Prohibint-li certes coses, permetem a la seva voluntat d'exercitar-se, ni que sigui tan sols en el sentit de l'autodisciplina, de la renúncia; reduint-li el camp de l'acció, li encoratgem l'esperit d'invenció, li desvetllem l'esperit crític, la facultat d'escapar a un control abusiu. Això també val en tant que preparació per a la vida. Mentre que una tolerància excessiva on «tot és permès», on el menor desig és satisfet, corre el perill, al contrari, d'ofegar el voler. Si, en el primer cas, l'afeblim, aquí, l'intoxiquem.

La segona obra que es pot llegir en aquest volum és un breu text publicat deu anys més tard de l'aparició de *Com estimar l'infant*. A l'inici del llibre, Korczak explicita les seves intencions i, tal com es pot llegir, el presenta de la següent manera: «Quina és la meva actitud, avui, envers l'infant i la societat infantil? Responc a aquesta qüestió en el meu opuscle: *El dret de l'infant al respecte*». Janusz Korczak és una de les personalitats del segle xx que es poden destacar en relació a la percepció naixent dels drets dels infants; un fet que, en paraules de George Steiner, «està entre els rars capítols lluminosos del nostre segle». ¹⁴ Se'l considera un dels precursors de la legislació i dels textos sobre els Drets de l'infant i, com assenyalen els estudiosos de la seva obra, ja des de començaments de segle havia reclamat un Text Constitucional sobre aquests drets. Justament a *El dret de l'infant al respecte*, Korczak assenjala la insuficiència de la Declaració de 1924: «El to de la Declaració és més de pregària que no pas d'exigència. És una crida a la bona voluntat, una petició de comprensió». El món li donarà la raó amb la promulgació de

14. STEINER, G. *Errata. Una vida a examen*. Barcelona: Proa, 1999.

la Convenció de 1989 que avança en la pressió sobre els Estats per tal que vetllin per la protecció de la infància. I és per aquest motiu que la UNESCO trobà merescut i coherent que l'Any Internacional de la Infància fos també l'any Korczak. *El dret de l'infant al respecte* és una reflexió breu sobre la infància que, per a Korczak, és més una condició i un estat que una simple fase evolutiva. Hi parla dels drets dels infants, de la ubicació d'aquests en el món d'avui i del paper que hi juga l'educació: «el nostre deure d'educadors és el de guanyar-li el dret de ser un infant.» Korczak no va redactar una declaració específica de Drets de l'Infant, però és tota la seva obra la que va dirigida a aquesta finalitat que se sintetitza en el títol i els continguts d'aquesta segona i breu obra que publiquem. Tanmateix, Betty J. Lifton va establir en un apèndix a la biografia ja citada, una llista de drets de l'infant que es desprenen de molts dels fragments que es poden trobar en el textos que publiquem i en el conjunt de l'obra korczakiana.

Analitzada globalment i amb la distància que el canvi de segle ens permet, es pot dir que en l'obra individual de Janusz Korczak hi són presents de manera sintètica un gran nombre de les aportacions pedagògiques més rellevants de la primera meitat del segle xx. Val a dir que Korczak manifesta i escriu la seva admiració per alguns precursors de la pedagogia contemporània. Especialment per Pestalozzi, com hem dit, però també per Spencer i Froebel, que va llegir de ben jove, i també per Tolstoi. Comparteix amb molts autors de l'Escola Nova la crítica a l'escola pel que fa sobretot al divorci entre els programes escolars i la vida, però no entra directament en el terreny de la renovació de la didàctica i la instrucció escolars; com altres autors, expressa el seu disgust pel formalisme, la rigidesa i el poc respecte a les veritables necessitats de la infantesa:

L'escola, en lloc de desenvolupar el nostre esperit crític, no ha fet sinó aprofundir aquesta covardia que consisteix a no confessar mai que

s'ignora tal o tal cosa. En lloc de fer-li treballar una mica el cap, hom prefereix respectar la consigna.

De tota manera, el centre d'atenció de Korczak i les seves principals aportacions es troben en els aspectes relacionats amb l'educació de l'infant en contextos del que ara anomenem educació social: l'educació dels infants del carrer, als internats, a les colònies i als orfenats:

En tant que educador, conec els misteris acolorits o foscos de l'internat a través dels dormitoris, els lavabos, el menjador, la sala de jocs i el pati. No conec pas els infants revestits d'aquest vestit de gala que és l'uniforme de classe; els conec en la descurança íntima de la vida quotidiana.

Aquest és un dels motius pels quals l'obra korczakiana pot haver quedat en un segon terme en una història de l'educació contemporània centrada majoritàriament en l'evolució i la renovació escolars. Val a dir que, de mica en mica aquesta tendència s'està modificant pel protagonisme que l'infant, entès globalment, torna a tenir en les concepcions que emmarquen els estudis sobre l'evolució de les idees i de les pràctiques pedagògiques del nostre temps. D'altra banda, la conceptualització que alguns estudiosos de l'obra del nostre autor fan en el sentit de considerar-lo un antipedagog, cal entendre-la en la insistència de Korczak a desemmascarar la supeditació de la pedagogia a d'altres objectius que no són estrictament l'atenció de la infantesa, així com l'encarcament, la teorització buida o la retòrica que ben sovint ha caracteritzat la pedagogia oficial al seu país i a molts altres llocs. I és per aquest motiu que Korczak es trobava més còmode amb el qualificatiu d'educador que no pas amb el de pedagog. Des d'aquesta perspectiva, creiem que l'obra de Korczak pot ser una gran descoberta per a tants educadors que en institucions, entitats i serveis dedicats a la infància estant duent a

terme una tasca plena d'obstacles i amb molt poc reconeixement públic. Centres d'acollida d'infants marginats per una societat que fa com si ignorés algunes de les conseqüències dels seus mecanismes injustos. L'obra pedagògica de Korczak és molt propera a les inquietuds i a la problemàtica dels educadors d'aquests àmbits.

En la desigual recepció de la seva obra també cal considerar la influència que hi poden haver jugat els aspectes personals que el feien un personatge certament excèntric i sovint difícil; però també per la seva independència justificada per la total dedicació als infants i pel context que li va tocar de viure. No resisteixo la temptació de reproduir un fragment d' I. Newerly en què descriu Korczak i on dóna pistes sobre la dificultat d'encasellar un personatge incòmode.

En el paisatge de la seva època, la seva silueta es dibuixa com la d'un errant excepcionalment solitari. Per a tothom era un estranger però respectat a tot arreu, com és el cas de tot estranger respectable. Els nacionalistes polonesos no li perdonaven l'origen jueu. Els jueus no assimilats veien en ell un escriptor polonès, un representant de la cultura polonesa. A l'esquerra —més exactament a la joventut revolucionària militant— li desagradava l'escepticisme de Korczak i el fet que no associés la qüestió de l'infant a la lluita per un canvi de règim; per als conservadors i els pro-governamentals, era d'esquerres, quasi un bolxevic per tot allò que feia referència a l'infant. En el món literari, vivia al marge de corrents i de grups, i era admirat amb una certa commiseració: un talent, sens dubte, però un fotut bastard, fill de la pedagogia. El seu temperament de tribú espaordia els pedagogs, els deixava perplejos: «és Korczak, al capdavant, un escriptor.»¹⁵

El conegut psiquiatre infantil Bruno Bettelheim repetirà més endavant aquestes mateixes idees de l'amic de Korczak, les quals ajuden a situar aquest personatge incòmode i original. De tota manera, es corre el perill d'isolar excessivament l'obra pedagògica del

15. Citat per J. LADSOU. *Janusz Korczak*. Vegeu la bibliografia.

Vell Doctor. Una cosa és la seva trajectòria vital, i l'altra, la seva ubicació en la construcció d'una nova pedagogia i, si es vol, d'una nova paidologia del segle xx. El temps transcorregut i les aportacions dels historiadors de la infància i de l'educació ens permeten de vincular clarament l'obra pràctica i els escrits de Korczak amb la trajectòria d'altres personatges i institucions de ben segur més coneguts que el metge i educador polonès. Però és sobretot a causa dels fets històrics que l'obra de Korczak no ha estat més coneguda, si més no a les nostres latituds. Després de la Segona Guerra Mundial, molts dels esdeveniments succeïts —com l'aixecament de Varsòvia, l'actuació de les autoritats soviètiques envers les institucions i personalitats poloneses, la història del ghetto de Varsòvia, l'holocaust jueu i el de diferents minories ètniques i culturals— van quedar supeditats a un nou ordre internacional. Pel que fa a l'obra pedagògica de Korczak, el seu personalisme no encaixava prou en la doctrina dominant oficial de l'URSS i no podia representar l'ideal soviètic de l'educador, que podia ser més ben assumit per un Makarenko i d'altres. Per a Korczak, l'educació autèntica dels infants no és una activitat dirigida a construir una societat amb unes característiques determinades, socialitzada, col·lectivitzada, o comunitària, ni predetermina ni depèn necessàriament d'un tipus de societat. Tanmateix, hi ha més afinitats entre Makarenko i Korczak que les que podria arribar a acceptar una pedagogia oficial: la dedicació als infants i joves marginats, l'actuació en colònies i orfenats, la capacitat d'estructurar una vida institucional amb uns col·lectius de joves difícils...

* * *

En relació al nostre país, el fet és que tant l'establiment del teló d'acer com el franquisme van provocar la ignorància i el desconeixement respecte de la vida cultural passada i present de l'Europa oriental. Un desconeixement que, malauradament, en molts ter-

renys encara es manté. D'altra banda, les característiques de la vida i l'obra de Korczak tampoc no formaven part de les línies de pensament pedagògic hegemòniques que es van posar en marxa en els diferents moments de la represa pedagògica a Catalunya. Tot plegat explica el fet que l'obra de Janusz Korczak no hagi tingut influència en l'educació al nostre país i que sigui tan poc coneguda. Pel que fa a la seva faceta d'escriptor per a infants, consignem que *El Rei Matias* i *Kaitus el mag* han estat editades en castellà. I també *Com estimar l'infant* i *Si tornés a néixer* (vegeu la bibliografia). Una vinculació indirecta que existeix entre Korczak i la pedagogia catalana, la remarcà ja fa alguns anys Jordi Cots,¹⁶ i és el fet que Janusz Korczak fou el mestre de Léna Pougatch-Zalcman, autora del llibre *Els infants de Vilna*. Aquest llibre, on l'autora explica la seva experiència com a educadora d'infants en un centre d'educació infantil a la ciutat de Vilna (ara Vîlnius, a Lituània), va ser un dels llibres més llegits a les Escoles de Mestres catalanes durant els anys setanta i primers vuitanta, especialment a les especialitats de «preescolar» (ara, educació infantil). Léna Pougatch-Zalcman, després d'haver refet una escola bressol que estava a punt de tancar per manca d'alumnat i subvencions, i després de convertir-la en un centre de referència pedagògica en tota aquella àrea de l'est europeu, va passar algunes temporades a Varsòvia on formà part del petit grup de deixebles i, alhora col·legues, de Korczak en tant que membres de l'equip de professors d'un seminari per a educadores d'escola bressol de Varsòvia que dirigia el nostre autor. Quan després de la guerra, l'autora, exiliada a París, va recuperar els manuscrits sobre la seva experiència a l'escola de Vilna i en féu un llibre, el dedicà a Janusz Korczak, com la personalitat pedagògica que l'havia influït més, molt per damunt de Neill, Freinet i altres, tal com explica ella mateixa. A l'hora de trobar similituds o elements de contacte amb altres grans pedagogs

16. COTS, J. *Els nens en els temps de la còlera nuclear*. Vegeu la bibliografia.

del nostre temps, Léna Pougatch-Zalcman només troba un equivalent de Korczak precisament en el carismàtic Neill de Summerhill.¹⁷ També hem de dir que hi ha hagut autors que han lligat el nom de Korczak amb el de Ferrer i Guàrdia; es tracta més d'una associació relacionada amb el fet de considerar que tots dos van morir en raó de les seves idees pedagògiques i de la seva activitat com a educadors; però no crec que hi hagi elements de connexió específica entre les idees educatives dels dos educadors, fora de qüestions de caràcter general que fomen part del bagatge comú de molts dels renovadors pedagògics de començaments del segle xx.

De tota manera, el poc coneixement de l'obra de Janusz Korczak al nostre país contrasta amb el progressiu reconeixement que ha anat tenint en molts països del món i, molt especialment, en les darreres dècades. La difusió de la trajectòria del Vell Doctor va començar a Polònia i a Israel per raons òbvies, però de mica en mica s'ha anat estenent especialment a Europa, als Estats Units i també al Japó. Actualment, una vintena de països compten amb associacions d'amics del Dr. Janusz Korczak que en difonen l'obra i que treballen en la renovació pedagògica i, sobretot, en la protecció de la infància i en la divulgació dels seus drets. A banda de la progressiva publicació de l'obra completa de Korczak, la divulgació de la trajectòria de l'educador polonès té múltiples facetes: butlletins, premis de caràcter pedagògic que en porten el nom, peces teatrals i sèries radiofòniques al voltant de la seva vida i adaptacions de les seves obres. Val la pena de destacar l'existència de dos films: *L'adieu aux enfants*, de Claude Couderc¹⁸ produïda per a la televisió francesa

17. POUGATCH-ZALCMAN, L. *Les souvenirs d'une disciple de Janusz Korczak*. Dins DIVERSOS AUTORS. *Janusz Korczak. L'homme, le médecin...*. Vegeu la bibliografia.

18. No es pot confondre amb una altra pel·lícula, tanmateix propera temàticament, l'extraordinària *Au revoir les enfants*, de Louis Malle.

(Antenne 2) el 1982 i, molt especialment, la pel·lícula *Korczak*, realitzada pel conegut director polonès Andrzej Vajda, que és una esplèndida recreació de la vida de Korczak.

La present publicació de dues obres de Korczak en català certifica, d'una banda, la seva vigència i també la seva importància. Avui, els claroscurs de la condició de la infància no dibuixen precisament un paisatge harmoniós: «Aquí, no s'estima els infants com tampoc no se'ls educa: es passa el temps a avaluar els guanys i les pèrdues, es ven i es compra». Molt probablement aquesta dura apreciació del Dr. Korczak és constatable en molts àmbits del nostre món. Com ja s'ha assenyalat, els avenços en el respecte a la infància han estat notables, però és evident que encara hi ha moltes zones d'ombres tal com els informes de les organitzacions i institucions que treballen per la protecció de l'infant ens recorden de manera fe-faent i obstinada. Molt especialment en el terreny de la infància abandonada i maltractada, dels infants del carrer, que va ser el centre neuràlgic de l'activitat de Korczak, però també en molts altres àmbits de la infantesa d'avui, on hi ha infants rics d'objectes però orfes d'afecte, on l'infant es converteix ell mateix en objecte d'ostentació, i on és el pretext per a una mercantilització abusiva de la seva necessitat de joc i de diversió: «hem guarnit els infants amb l'uniforme de la puerilitat», assenyalava Korczak. La trajectòria de l'educador polonès, que és un exemple paradigmàtic del combat permanent entre l'educació i la guerra, entre l'educació i l'*homo rapax*, es perllonga en una obra escrita que mereix ser coneguda perquè obliga a repensar la condició de la infància. «Cada vegada que l'abordem, el clàssic ens interrogarà», escriu George Steiner; en aquest sentit, l'obra korczakiana ha esdevingut un clàssic en el conjunt de la història de l'educació en la qual hi ha autors que han inventat mètodes didàctics ben concrets; d'altres que han dissenyat sistemes educatius més amplis; d'altres que han teoritzat exemplarment sobre el paper de la pedagogia; d'altres que ens han aportat nous

avenços científics en el coneixement de l'infant i l'escolar; i d'altres que interpel·len permanentment la consciència i la pràctica de qui els llegeix. Korczak té una mica de tots i molt d'aquests últims. Al capdavant, els grans renovadors de l'educació de tots els temps s'interroguen i ens interroguen sobre la condició humana perquè, com va deixar escrit Korczak, que dedicà tota la vida als infants: «És un error creure que la pedagogia és una ciència de l'infant i no de l'home.»

Per acabar, vull fer constar el meu agraïment al Dr. Jaume Trilla, a l'Associació Suïssa d'amics de Korczak (Mr. Halpérin i Mme. Dicker), al Centre UNESCO de Catalunya (Susanna Martí) i a Ewa Galik per l'ajuda i la documentació facilitades. I, molt especialment, a Jordi Cots per la documentació i les informacions que m'ha fet arribar i per l'estímul rebut, sense els quals ni l'edició d'aquest volum ni aquest pròleg haurien estat possibles.

Antoni TORT i BARDOLET